

چشم‌های دکمه‌ای من

عبدالله باقری
داستان‌نویس

بخش ششم | رسیده بودیم به خطرها و حذرها و احتیاط‌ها در زاویه دید اول شخص که شاید بتوان گفت در میان دیدگاه‌های مختلف در جهان داستان، سخت‌ترین و پیچیده‌ترین زاویه دید است. آنچه احتمالا تمام این پیچیدگی‌ها را رقم زده است این است که وقتی راوی اول شخص در داستان حرف می‌زند و ما صدای او را در ذهنمان تصور می‌کنیم در چنان وضعیتی قرار می‌گیریم که در هم‌ذات‌پنداری با راوی حالتی شبیه آن به ما دست می‌دهد که در واقعیت در ذهن خودمان حرف می‌زنیم و جهان و پدیده‌هایش را درک می‌کنیم و تجربه‌هایمان را به یاد می‌آوریم و درباره چیزها فکر می‌کنیم. سؤال‌ها و شک‌ها و تردیدها دقیقا از همین‌جا شروع می‌شوند. آیا یک راوی که ادعا دارد انسانی عادی است - و حتی در بسیاری موقعیت‌ها ممکن است بی‌سواد یا خنگ باشد - می‌تواند با چنین مهارتی محیط اطرافش را توصیف کند؟ این راوی آیا می‌تواند با تبحر یک نویسنده تجربه‌هایش را از پس ذهنش فراخواند و آن‌ها را با ترتیبی حیل‌گرانه و پرکشش نقل کند؟ این احتمالا اولین تنگنا و تناقضی باشد که نمی‌شود به‌راحتی از آن گذشت. آلبر کامو در کتاب بی‌نظیر «افسانه سیزیف» به بسیاری از فلاسفه خرده می‌گیرد که در استدلال‌های فلسفی‌شان در پاسخ به پوچی - که آن‌را به شکافی تشبیه می‌کند- از روی آن می‌جهند و شکاف را نادیده می‌گیرند. در اینجا و درباره روایت اول شخص هم بسیاری از نویسنده‌ها با پرشی چشم‌بسته غائله را خاتمه می‌دهند، چیزی برای مخاطب سرهم می‌کنند و خواننده بی‌خبر از همه‌جا امکان تشخیص این شکاف و آن جهش را ندارد. شاید برای همین است که جان بارت در کتاب «اپرای شناور» راوی اول شخصی را برمی‌گزیند که همان ابتدا اعتراف می‌کند:

برای کسی مثل من که فعالیت‌های ادبی‌اش از سال ۱۹۲۰ بیشتر به خلاصه‌نویسی پرورنده‌های حقوقی و استفسارنویسی محدود بوده، دشوارترین بخش کار پیش رو - یعنی شرح یکی از روزهای سال ۱۹۷۳ که در خلال آن نظرم عوض شد - شروع آن است. پیش از این هرگز چنین کاری نکرده‌ام، اما خودم را می‌شناسم و می‌دانم وقتی سر صحبت باز شود صفحات کتاب نیز راحت و روان پر خواهند شد. من ذاتا آدم تودار و کم حرفی نیستم؛ فقط باید به داستان بچسبم و پس از پایان آن دهانم را ببندم.^[۱]

فصل اول کتاب، با نام کنایه‌آمیز «کوک‌کردن پیانویم» توضیح‌های راوی در این باره است که بلد نیست یک قصه را درست و حسابی تعریف کند و جان بارت، برای واقع‌نمایی بیشتر، اجازه می‌دهد متن کتاب در جاهایی شلخته یا بی‌تعلیق یا ناشیانه پیش برود. بدین ترتیب، ما کاملا باور کنیم این آدمی که مشغول تعریف‌کردن ماجراهای خود است در این کار تبحر چندانی ندارد.

مثلا همین حالا این کتاب را آغاز کرده‌ام و با اینکه احتمالا هنوز تا شروع داستان اصلی کلی فاصله داریم دست‌کم در همان مسیر حرکت می‌کنیم و من یاد گرفته‌ام به همین راضی باشم.... خدای من! چطور می‌شود رمان نوشت؟! منظورم این است که اگر آدم درباره اهمیت مسائل خیلی حساس باشد، چطور می‌تواند به‌بدنه اصلی داستان‌ش بچسبد. من یکی که پیشاپیش اعتراف می‌کنم داستان‌گویی راست‌کار من نیست.^[۲]

[۱] «اپرای شناور»، نوشته جان بارت، ترجمه سهیل سمی، نشر ققنوس.

[۲] همان.

با احترام عمیق به سیزیفوس، حتی اگر واقعی نباشد.

صاحب‌خبر

نامزدهای نهایی «مهرگان ادب» معرفی شدند

دبیرخانه جایزه «مهرگان» فهرست هفت رمان و هفت مجموعه داستان کوتاه راه‌یافته به مرحله نهایی دوره‌های بیست و سوم و بیست‌وچهارم جایزه «مهرگان ادب» را اعلام کرد.

بر اساس گزارش دبیرخانه، در این دوره، تعداد ۱۸۴۹ عنوان کتاب شامل ۱۰۲۲ رمان و ۸۲۷ مجموعه داستان، چاپ اول سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ از سوی دوازده داور (پنج داور در مرحله مقدماتی و هفت داور در مرحله نهایی) در مدت ۱۹ ماه ارزیابی شد. داوران ابتدا ۲۱ رمان

و ۲۱ مجموعه داستان را با عنوان فهرست بلند انتخاب و سپس فهرست ماقبل نهایی شامل چهارده رمان و چهارده مجموعه داستان را اعلام کردند و اکنون نیز هفت رمان و هفت مجموعه داستان راه‌یافته به مرحله نهایی نامزد دریافت تندیس و جایزه «مهرگان ادب» هستند. دآوری آثار در مرحله مقدماتی جایزه «مهرگان ادب» را طلا نژاد حسن، مانی پارسا، سودابه سلگی، کامران سلیمانیان مقدم و آرزو چریدست عهده‌دار بودند و در مرحله نهایی آثار توسط هلن اولیایی‌نیا، حسین آتش‌پرور، قباد آذرایین، ابوتراب خسروی، محمد کشاورز، علیرضا آیزو و سیاوش گلشیری داوری شده است.

دبیرخانه جایزه «مهرگان» رمان‌ها و مجموعه داستان‌های مرحله نهایی جایزه «مهرگان ادب» را به این شرح اعلام کرد:

رمان‌های راه‌یافته به مرحله نهایی جایزه «مهرگان ادب زبان فارسی» (به نظم الفبایی نام کتاب‌ها)،

- پیرزن جوانی که خواهر من بود (صمد طاهری، نیماژ)
- خبرگی (علیرضا سیف‌الدینی، نیماژ)
- شیخ اپراتور: یک پیشگویی (هادی کی‌کاووسی، مهری)
- کمین بود (فرشته مولوی، آزادان)
- گورستان شیشه‌ای (سرور کسمایی، نوگام)
- مثال باز (علی مسعودی نیا، مرکز)
- معنای برج بابل (امیر خداوردی، ثالث)

مجموعه داستان‌های راه‌یافته به مرحله نهایی جایزه «مهرگان ادب زبان فارسی» (به نظم الفبایی نام کتاب‌ها)،

- املاک رابینسون (حامد حبیبی، هیلا)
- حرف اول اسمش نون بود (حافظ خیاوی، نیماژ)
- خوکچه بادمانا (احمد آرام، نیماژ)
- غزل سیب (منیرالدین بیرونی، نیماژ)
- ما چهار نفر بودیم (امیررضا یگدلی، ترنگ)
- ما همه در عصر شکار به سر می‌بریم (فرهاد حیدری گوران، نوگام)
- مادام دوژاپل و افل بلژیکی دوست داشت (شیمو سورن، آفتابکاران)

اسامی برگزیدگان «مهرگان ادب زبان مادری» هم‌زمان با برگزاری مراسم نهایی اعلام می‌شود. مراسم اهدای جوایز «مهرگان» در هفته اول آبان‌ماه خواهد بود و زمان و مکان آن متعاقبا به آگاهی عموم خواهد رسید.

مرور ۷ کتاب که به‌تازگی در قفسه‌ها جای گرفته‌اند

چند روایت خصوصی و عمومی از ایران و ایرانیان

شریف‌شیرزاد | در کتاب‌هایی که طی یکی دو هفته گذشته چاپ و منتشر شده‌اند، آثاری در تاریخ، جامعه، حقوق، اندیشه، سینما، زبان و فلسفه بیشتر خودنمایی می‌کنند. این آثار تألیفی هریک تا اندازه‌ای خواننده فارسی‌زبان را در شناخت بیشتر و بهتر تاریخ سرزمین خود یاری می‌کنند.

نقاشی آبرنگ از جعفر عباس‌شیرزا با امضای L Herr ۱۳۳۱ (میلادی)

نمایش تاریخ‌روشن زیست گوشه‌نشینان

«مردم‌نگاری» یا «قوم‌نگاری» - با آسان‌گیری - مطالعه نظام‌مند و دقیق پدیدارهای انسانی در یک جامعه ویژه است. این جامعه ممکن است جامعه محدود یک منطقه باشد. مردم‌نگاری چنین جوامعی، بسته به آنکه چقدر بر جوامع دیگر اثرگذارند، اهمیت می‌یابد. پژوهش تازه‌ای که نشر «نی» چاپ و منتشر کرده است از این‌منظر اهمیت بسیار دارد. ناشر در معرفی این کتاب آورده است:

«افیون‌زدگان، مردم‌نگاری در جنوب تهران» روایتگر صحنه‌هایی است از دنیای واقعی جمعیت‌های پنهان درگیر اعتیاد در دو محله «لب خط» و «دروازه‌غار». اصغر ایزدی جبران مردم‌شناسی است که با اتخاذ روش مشاهده

مشارکت‌آمیز با مهاجران تهیدست بلوچ و غربت محله لب خط و معتادهای کارتن خواب محله دروازه‌غار زندگی و حتی رفاقت کرده و با تکیه بر رویکرد همدلانه مردم‌نگاری کوشیده است، نه تنها بازنویسدکننده صرف تصاویر تیره و کلیشه‌ای از این محله‌ها نباشد، بلکه لحظه‌های روشن ساکنان آن‌ها را نیز آشکار سازد.

«افیون‌زدگان، مردم‌نگاری در جنوب تهران»، نوشته اصغر ایزدی جبران، نشر نی، ۱۸۲ صفحه، ۲۶۰ هزار تومان.

توسعه‌ای که فیلسوف می‌گفت

سید جواد طباطبایی (۱۳۲۴-۱۴۰۱) بیشتر به واسطه پژوهش‌ها و نظریات خود در زمینه اندیشه سیاسی ایران شهرت دارد که در کتاب‌هایی نظیر «زوال اندیشه سیاسی در ایران» بازآفتمی هستند. او به‌تبع درباره توسعه ایران نیز آرایبی دارد. این آرا موضوع یک پژوهش تازه‌اند که «روایت سید جواد» نام‌گرفته است. محسن زمانی که این کتاب زیرنظر او شکل یافته است در مقدمه‌ای بر آن نوشته است:

طباطبایی را می‌توان «فیلسوف طبیعی ایرانی» نامید که همچون اقلیم طبیعی و اجتماعی ایران زاده بحران یعنی تحولات شتابناک و آشوبناک است. شاید او نخستین اندیشه‌ورزی باشد که هم توسعه ایران را فیلسوفانه

نگریسته است و مسئله امتناع تاریخی توسعه در ایران را به مسئله ساختار اندیشگی ایرانیان گره زده است و هم این نگاه را با قدرت ترویج کرده است و برای آن هزینه داده است و هم خیلی آرام و در دوران حیاتش، اندیشه‌هایش در جامعه نخبگانی ایران رسوخ و نفوذ کرده است.

«روایت جواد، روایت سید جواد طباطبایی از مسئله توسعه در ایران»، نوشته عارف مسعودی، نشر کتاب شرق، ۱۵۲ صفحه، ۲۷۰ هزار تومان.

پرنوی بر زندگی ادیب غریب

میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی (۱۳۱۰-۱۴۰۲) شخصیتی عجیب‌غریب بود که بیشتر به واسطه برگردان‌های فارسی دقیق از امهات متون فلسفی - از زبان‌های مختلف- شناخته می‌شود. اما او و کار او وجوه ناشناخته‌ای دارند که برخی ممکن است به‌مرور آشکار گردند. یادنامه ادیب‌سلطانی که به‌تازگی هم‌زمان با دومین سالگرد درگذشت او نشر یافته است لابد حاوی اسنادی است که برای علاقه‌مندان این شخصیت برجسته جذاب هستند. در قسمتی از این کتاب می‌خوانیم:

برای میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی کار جزئی‌وپیش‌پافتاده معنا نداشت. او برای هر کاری ارزش قائل بود و برای آن وقت می‌گذاشت و با دقتی وسواس‌گونه آن را به انجام می‌رساند... چگونه کسی می‌تواند فرصت کند پزشک شود، تدریس کند، مطالعه کند، نقاشی کند، مترجم و نویسنده باشد، ویولن فرابگیرد ریاضی و فلسفه و منطق بیاموزد و سخت‌ترین متون و کتاب‌های ادبی و فلسفی جهان را از زبان یونانی باستان و آلمانی زمان ایمانوئل کانت به فارسی ترجمه کند؟!

«فرزانه خلوت‌گزین، یادمان استاد میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی»، به کوشش غلامرضا زکیانی، نشر نگار، ۳۴۸ صفحه، ۴۲۰ هزار تومان.

تازه‌ها

روایت خارجی از مصیبت داخلی

نوشته‌های خارجی‌هایی که - به هر دلیلی - یا به کشور ما گذاشته‌اند درباره ایران و ایرانیان همواره حاوی نکاتی است که آگاهی از آن‌ها کمابیش به کار ما می‌آید، به‌ویژه تأملات انتقادی ایشان درباره جامعه و فرهنگ و سیاست ایران گاه مایه‌هایی برای تحلیل اتفاقات تاریخی این سرزمین فراهم می‌آورند. یادداشت‌های ژنرال الکسی پتروویچ یرمولوف روس که برگردان فارسی آن‌ها در قالب کتاب «از گلستان تا ترکمانچای» چاپ و منتشر شده است نیز از همین دست نوشته‌هاست. خواندن یادداشت‌های او که در گرماگرم درگیری بین روسیه و ایران مدتی سفیر فوق‌العاده کشور متبوع خود در دربار فتحعلی‌شاه بود، به‌ما در فهم نتایج آن جنگ‌ها، ازجمله تحمیل و پذیرش عهدنامه‌های گلستان و ترکمانچای یاری می‌رساند. در بخشی از متن پشت جلد این کتاب، چنین می‌خوانیم:

«... به دستور عباس میرزا، اکنون تعداد زیادی نیرو و توپ جنگی وجود دارد که با توجه به شرایط تعداد آن‌ها به‌راحتی قابل افزایش است، زیرا جمع‌آوری سربازهای اجباری بدون هیچ دردسری انجام می‌شود. آن‌ها در سختی‌ها شکیبا هستند و از نظر غذایی به کم قانع‌اند، حرکات غیرمعمول سریع برایشان راحت است و در مدت کوتاهی ایران می‌تواند پیاده‌نظامی داشته باشد که با بهترین‌های اروپا برابری کند.» [...] این اطلاعاتی است که ژنرال یرمولوف بنا به دستورات تزار از سرزمین ایران جمع‌آوری کرده و به روسیه ارسال نمود. اما چرا ارتشی که «به‌راحتی می‌تواند با بهترین‌های اروپا برابری کند، در جنگ بعدی خود با روس‌ها این چنین زود از هم می‌پاشد. ارتش روسیه به حومه شهر میانه می‌رسد و قرارداد ترکمانچای منعقد می‌گردد؟

«از گلستان تا ترکمانچای، یادداشت‌های ژنرال یرمولوف در فاصله دو جنگ ایران و روسیه»، ترجمه حسین اصغری، نشر نگارستان اندیشه، ۳۶۰ صفحه، ۵۰۰ هزار تومان.

تاریخ روابط تجارت و تجارت‌پیشگان ایران

مجموعه قواعد و قوانین ناظر به روابط تجارت و تجارت‌پیشگان یا همان حقوق بازرگانی، بخشی است از نظام حقوقی و قانونی، نظامی که در کشور ما پس از مشروطه استقرار یافت. پیدایی و تدوین این قواعد و قوانین در کشور ما موضوع کتاب «تاریخ تحول حقوق بازرگانی ایران در بستر جهانی شدن» است. ناشر در معرفی این اثر چنین نوشته است:

از آغاز اصلاحات حقوقی و سیاسی و اقتصادی دوران قاجار تا ایجاد ساختارهای حقوقی دوران معاصر، این اثر کوششی است در تحلیل فلسفه دگرگونی نهادهای حقوقی و ترسیم سیمای حقوق بازرگانی ایران به‌مثابه جزئی از کل منظومه حقوقی ایران زمین و تلاش شده است که تصویری واضح

ارائه شود که چگونه اندیشه‌ها، رخدادهای اقتصادی و مناسبات بین‌المللی در کنار عوامل بومی، مسیر نظام حقوقی میهن را رقم زده‌اند. این پژوهش، فراسوی یک نوشتار صرفا حقوقی، تحلیلی است تاریخی و فلسفی از پیدایش و دگرگونی نظام حقوقی و حقوق بازرگانی ایران.

«تاریخ تحول حقوق بازرگانی ایران در بستر جهانی شدن، با نظری کلی به نظام حقوقی ایران»، نوشته بهمن مفودلو، نشر برج، ۴۷۶ صفحه، ۵۹۰ هزار تومان.

داستان فیلم‌ساز از زبان خودش

داریوش مهرجویی (۱۳۱۸-۱۴۰۲) یکی از سینماگران پیشرو ایران بود که سخت می‌شود مطلب تازه‌ای در معرفی او گفت یا نوشت. اما خود این فیلم‌ساز همواره می‌توانسته چیز تازه‌ای درباره خود بگوید یا بنویسد. بنابراین انتشار گفت‌وگویی تازه با او حتما جذاب است. چنین گفت‌وگویی، به‌تازگی، در قالب کتاب «سینماگر متفکر» نشر یافته است. در بخشی از این

گفت‌وگو، مهرجویی می‌گوید:

من دلم هم ادبیات می‌خواست، هم تئاتر، هم موسیقی، هم نقاشی، همه این‌ها را می‌خواستم و فهمیدم همه این‌ها در سینما جمع‌اند. پس این همان مدیومی بود که می‌خواستم. این بود که شروع کردم راجع به این مقولات خواندن، مثلا

مجله «ستاره سینما» و مقالاتی را که درباره اتفاقات سینمایی نوشته می‌شد می‌خواندم. بعد هم مسری می‌کردم کتاب‌های انگلیسی راجع به تاریخ سینما را که در جاهایی مثل انجمن ایران و انگلیس یا انجمن ایران و آمریکا پیدا می‌شد بگیرم و با کمک دیکشنری بخوانم.

«سینماگر متفکر، گفت‌وگو با داریوش مهرجویی»، نوشته بهمن مفودلو، نشر برج، ۱۸۴ صفحه، ۲۴۵ هزار تومان.

نسبت فلسفه اسلامی با زندگی واقعی

فارغ از دعوایی که بر سر اصل وجود «فلسفه اسلامی» هست، این امر موضوع پژوهش‌های فراوانی بوده است که برخی از آن‌ها به همین دعوها اختصاص دارند. ازجمله بر سر اینکه فلسفه اسلامی وجه انضمامی دارد یا نه، به عبارت ساده‌تر دردی از آدمیزاد - انسانی که در این جهان می‌زیود و زندگی روزمره خود با مشکلات ریزودرشتی روبه‌رو می‌شود- دوا می‌کند یا نه. «نگاهی به سیر و سرانجام فلسفه و کلام اسلامی» نیز به همین مسئله و سؤال نظر دارد، چنان‌که در بخشی از پشت جلد کتاب چنین درج است:

... تحلیل مسائل هستی و مراتب وجود در حکمت نظری چگونه و با چه اولویتی توانست تجربه دیگرمسائل زندگی را به حکمت فراموش‌شده عملی واگذار کند و خود به تنهایی مشکل‌گشای مسائل مسلمانان شود؟ این پرسش و دیگر پرسش‌هایی از این دست، انگیزه نگاهی دوباره به چگونگی سیر و سرانجام فلسفه و کلام اسلامی شد و کتاب پیش رو پاسخ این پرسش‌هاست.

«نگاهی به سیر و سرانجام فلسفه و کلام اسلامی، جهان اسلام فلسفه را چگونه شناخت و به کجا رساند؟»، نوشته احمد کاظمی موسوی، نشر آگاه، ۴۰۶ صفحه، ۵۷۰ هزار تومان.